

Кейс-зерттеу

Біздің мектебімізде шамамен 800 оқушы және 108 мұғалім бар. Мұғалімдердің көпшілігі осы мектепте 10 жылдан астам жұмыс істейді, сондықтан олар мектеп жүйесін жақсы меңгерген. Олардың көбісі Lesson Study және іс-әрекеттегі зерттеу арқылы зерттеу жұмыстарын жүргізген, өйткені бұл мұғалімдердің кәсіби дамуы талаптарының бірі болып табылады. Соған қарамастан, зерттеу көбінесе мұғалімнің аттестация талаптарын орындау үшін ғана жүргізіледі деген алаңдаушылық болды, бұл оқыту мен оқу сапасын жақсартуға емес, талапты орындауға бағытталатын. Сонымен қатар, зерттеу жүргізу мен оны сабақта қолдану бойынша қолдауды қажет ететін мектепке жаңадан келген мұғалімдер де болды. Осы жағдайды ескере отырып, мектебіміз NIS/SHARE жобасына қатысуға өтініш берді.

Команданы құрған кезде біз ең алдымен дұрыс адамдарды таңдау маңызды екенін түсіндік. Кейбір мүшелер зерттеу тәжірибесі мен ынтасына қарай таңдалды. Дегенмен, жобаның екінші айында бір команда мүшесі зерттеу жұмыстары мен талқылауларға толық қатыса алмай жатқанын байқадық. Жағдайды саралай келе, біз ол адамды бұл бағытта көбірек тәжірибесі бар мұғаліммен ауыстыру туралы шешім қабылдадық. Бұрынғы команда мүшесі мектептегі іс-әрекеттегі зерттеу топтарының біріне қосылып, жұмысын сол жерде жалғастырды. Нәтижесінде, біздің командамыз бес адамнан құралды: мектеп директоры, директордың орынбасары, үйлестіруші, ағылшын тілі мен ГППР мұғалімі және информатика пәнінің мұғалімі.

Біз команда ішінде зерттеу барысын жоспарлау және талқылау үшін апталық кездесулер өткізіп отырдық. Бұл – табысты жұмыс істеуімізге мүмкіндік берген алғашқы қолайлы жағдайлардың бірі болды. Сонымен қатар, осы кездесулердің сипаты уақыт өте келе өзгеріп отырды – әсіресе NIS/SHARE тренерлерімен менторлық сессиялардан кейін немесе кейбір жоспарларымыздың тым күрделі және қолда бар ресурстармен жүзеге асыруға келмейтінін түсінген кезде. Бастапқыда кездесулеріміз тек әрекеттер мен тапсырмаларды жоспарлауға бағытталған болса, уақыт өте келе олар тереңірек ойлауға негізделген рефлексивті кездесулерге айналды. Біз зерттеу процесінің келесі қадамдарына неғұрлым мұқият қарай бастадық.

Команда ішінде біз таратылған көшбасшылық тәсілін қолдандық. Әрбір мүшеге белгілі бір әріптестер тобымен жұмыс жасау немесе зерттеудің бір бөлігін басқару жүктелді. Бұл әркімге команданың жұмысына тең үлес қосуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, бұл рөлдер зерттеу кезеңдеріне байланысты өзгеріп отырды, бұл әркімнің күшті жақтарын пайдаланып, жобаның алға жылжуына ықпал етті. Біз сонымен қатар белгіленген мерзімде тапсырмаларды орындау қағидасын енгіздік, себебі бір мүшенің кешігуі бүкіл команданың ілгерілеуіне әсер етуі мүмкін еді.

Командада мектеп басшылары болғанына қарамастан, барлық мүшелер өз ойларын, пікірлері мен ұсыныстарын еркін білдіре алды. Директор мен директордың орынбасары барлық бастамаларға қолдау білдірді, әсіресе бүкіл мектеп ауқымына байланысты шешімдер қабылданғанда. Бұл ашық әрі қолдаушы атмосфера командалық жұмыстың және зерттеу процесінің тиімділігін арттырды. Мұндай орта әртүрлі көзқарастарды ескеруге және тиімді шешімдер қабылдауға сеп болды. Алайда, директордың команда мүшесі

ретінде қатысуы мен белсенділігі кейде артық мақсаттар қоюға әкелді – мысалы, бүкіл мектепті қамтитын әрекеттер жасау немесе үлкен ауқымды өзгерістер енгізу. Бұл зерттеу сұрақтарын таңдау мен әрекет ету ауқымына әсер етті.

Бастапқы кезеңде біз NIS/SHARE жобасының шынайы мәнін толық түсінбедік. Іс-әрекеттегі зерттеу жобаның басты бөлігі болғандықтан, біз оның негізгі мақсаты – осы зерттеу әдісін енгізу немесе мұғалімдердің оған деген көзқарасын өзгерту деп ойладық. Бұған өткен оқу жылындағы мұғалімнің кәсіби даму үдерісі де әсер етті, онда іс-әрекетті зерттеу жүргізу талап етілген, бірақ ол біз күткендей нәтижелі болмаған еді. Дегенмен, бастапқы деректерді жинағаннан кейін және NIS/SHARE тренерімен өткен менторлық сессиялардан соң біз басты назар жоғары сапалы оқыту мен оқуды дамытуға бағытталатынын түсіндік және іс-әрекетті зерттеу соған жетудің бір құралы ғана екенін ұқтық. Осылайша, біздің зерттеуіміз мектептегі оқыту мен оқудың мазмұнына бағытталды.

Команда ішіндегі рөлдер мен ережелер бекітілгеннен кейін біз бастапқы деректерді жинау кезеңін бастадық. Бұл мектептегі оқыту мен оқудың қазіргі жай-күйін бағалауға мүмкіндік берді. Біздің мектепте жоғары сапалы оқыту мен оқуға арналған анықтама соңғы екі жыл бойы қолданыста болды. Бірінші жылы біз осы анықтаманы мектеп қауымдастығымен бірлесе жасап, түсіну мен ортақ пайымды қалыптастыруға тырыстық. Бұл үшін бірнеше бөлімаралық кездесулер мен семинарлар өткізілді. Екінші жылы бұл анықтаманың тәжірибеде қалай қолданылып жатқанын тексеру мақсатында сабақтарды бақылау жүргізілді. Бұл бақылау оқу жылы ішінде екі рет жасалды және мұғалімдерге кері байланыс беріп, жоғары сапалы оқыту мен оқу принциптерін оқыту тәжірибесіне енгізуге қолдау көрсету үшін ұйымдастырылды.

Сол себепті, біз осы анықтаманың мектептегі оқыту мен оқуға шынайы әсерін зерттеуге шешім қабылдадық. Бұл кезеңде біздің зерттеу сұрақтарымыз нақты емес еді: мысалы, “Жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасының тиімділігін қалай өлшейміз?” немесе “Оның орындалуын қалай қамтамасыз етеміз?”. Оқыту мен оқудың қазіргі жай-күйін анықтау үшін біз бірнеше әдісті қолдандық: жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасы мен сабақтарды бақылау формасы арасындағы сәйкестікті талдау, оқушылармен сұхбат жүргізу және сабақтарды бақылау нәтижелерін саралау.

Жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасы мен сабақ бақылау формасының салыстырмалы талдауы олардың арасында сәйкестіктің бар екенін көрсетті, бірақ кейбір маңызды бағыттар – мысалы, оқушылардың сабақ мақсаттары мен дескрипторларын әзірлеуге қатысуы – формадан тыс қалған. Бұл элементтер бақылау аяқталғаннан кейін ғана қосылды.

Оқушылармен жүргізілген сұхбаттар олардың жоғары сапалы оқыту мен оқуға арналған анықтамасы туралы хабардарлығы сынып деңгейіне байланысты екенін көрсетті: 12-сынып оқушылары бұл ұғыммен жақсы таныс болса, 7-сынып оқушылары онша хабардар болмады. Алайда, оқушылар тиімді оқыту туралы берген мысалдары олардың тәжірибесі жоғары сапалы оқыту мен оқу принциптерімен үйлесетінін көрсетті. Кейбір оқушылар жеке тапсырмалар мен мұғалім тарапынан қолдауды ең тиімді тәсілдер ретінде атап өтті. Жалпы, сұхбаттар нәтижесі оқушыларға жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасын және

мектептегі тиімді оқытуға қойылатын үміттерді түсіндіру жұмыстары әлі де жүйелі түрде қажет екенін көрсетті.

Сабақтарға қатысу барысында кейбір мұғалімдердің қалыптастырушы бағалау, сыныпты басқару және ресурстарды тиімді пайдалану бойынша қосымша қолдауға мұқтаж екені анықталды. Сонымен қатар, бұл бақылаулар оқушылармен сұхбат нәтижелерін растады — яғни оқытуда сараланған тәсілді қолдану қажеттілігі байқалды. Осылайша біз әрекет кезеңінде назар аударатын төрт бағытты анықтадық.

Алдын ала деректер жинау нәтижелері мен әдеби шолу аяқталған соң, бастапқы зерттеу сұрақтарымызға жауап беру қиын екенін және бастапқы жоспарларымыз тым ауқымды екенін түсіндік. Сонымен қатар, оқушылармен сұхбаттар мен сабақтарға қатысқан әріптестермен кездесулер барысында жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасы кейбір мұғалімдер үшін әлі де ресми құжат ретінде қабылданып, шынайы тәжірибеге бағыт бермейтіні белгілі болды. Осыған байланысты зерттеу сұрақтарымызды қайта қарап, мынадай сұрақтарға тоқталдық: «Мұғалімдер арасында жоғары сапалы оқыту туралы мазмұнды әрі нәтижелі пікірталастарды қалай ынталандыра аламыз?» және «Апталық кәсіби даму семинарлары қалыптастырушы бағалау мен саралау сияқты негізгі стратегияларды мұғалімдердің тиімді қолдануына қалай көмектесе алады?»

Әдебиетке шолу кезеңіне көбірек көңіл бөлуіміз керек еді. Көпшілігіміз тәжірибелі мұғалімдер болғандықтан, зерттеу жүргізу кезінде өз кәсіби біліміміз бен тәжірибемізге сүйендік. Алайда зерттеу тақырыбымызға қатысты әдебиеттермен танысқаннан кейін, бұл дереккөздер бізге деректерді жинау мен мектеп аясындағы өзгерістерді жоспарлау барысында көп көмек көрсете алатынын түсіндік. Атап айтқанда, жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасының тиімділігін өлшеу және оны сыныпта толық енгізу мақсатының шынайы еместігін ертерек түсінер едік.

Жоғары сапалы оқыту мен оқу тақырыбында белсенді пікір алмасуды ынталандыру мақсатында 3-тоқсан жиналыстарын осы тақырыпқа арнадық. Бұл бастаманы барлық мұғалімдер қатысатын тоқсандық педагогикалық кеңесте таныстырып, алдағы іс-шараларға негіз қаладық. Бұл кездесуде мұғалімдер жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасы мен жаңа сабақ бақылау формасын салыстырып, олардың арасындағы үйлесімділікті бағалады. Кейін біз EdHackathon ұйымдастырдық, онда мұғалімдер шағын топтарда әртүрлі оқыту стратегиялары мен әдістерін қолданып, түрлі жағдаяттарды шешті. EdHackathon-ның мақсаты – жоғары сапалы оқыту туралы пікірталасты бастау ғана емес, мұғалімдердің көшбасшылық пен зерттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беру. Сонымен қатар, бұл іс-шара мұғалімдердің зерттеу жүргізудегі қиындықтарын да анықтауға көмектесті. Мысалы, кейбір мұғалімдер бақылау жүргізе алса да, алынған нәтижелерді талдау барысында қиындықтарға тап болды.

Кәсіби даму сағатын (әр апта сайын әдістемелік бірлестіктеріне (ӘБ) бөлінген уақыт) жоғары сапалы оқыту мен оқуға қатысты тақырыптарға арнадық. Бұл тақырыптарға қалыптастырушы бағалау, саралау, сыныпты басқару және ресурстарды тиімді пайдалану кірді. Сонымен қатар, мұғалімдердің шешім қабылдау процесіне қатысуы маңызды екенін түсіндік, сондықтан әр ӘБ жоғары сапалы оқыту мен оқуға жетуге бағытталған өзекті

тақырыптарды өздері таңдауға мүмкіндік алды. Бұған қоса, оқу жылы басынан бастап әріптестеріне қалыптастырушы бағалау мен саралау бойынша қолдау көрсетіп келе жатқан сарапшы мұғалімдер тобы өз жұмысын жалғастырды.

Таңдалған әдістердің тиімділігін бағалау үшін EdHackathon-нан кейін мұғалімдер арасында сауалнама жүргіздік. Көптеген мұғалімдер бұл іс-шара өз тәжірибесіне шолу жасап, зерттеуге негізделген оқыту мен оқудың артықшылықтарын жақсы түсінуге мүмкіндік бергенін атап өтті. Сондай-ақ бұл іс-шара пәндер арасындағы ынтымақтастықты арттырды және қатысушылар қысқа уақыт ішінде күрделі мәселені шешу қаншалықты қиын екенін айтты. EdHackathon-нан кейін команда ретінде түйгеніміз – егер қолайлы жағдай жасалса, тіпті жас мамандардың өзі өз тәжірибесін терең талдай бастайды.

Жетілдіру қажет тұстарға нақты бағалау критерийлерінің болмауы жатады — бұл қатысушылардың түсініспеушілігіне әкелді, сондықтан SMART критерийлерін алдын ала бөлісу ұсынылады. Әкімшіліктің шектеулі қатысуы ұсынылған шешімдердің жүзеге асуына кері әсер етуі мүмкін болғандықтан, олардың белсенді қатысуы маңызды деген пікір болды. Дегенмен, кейбір ұсыныстар кейін мектеп деңгейінде жүзеге асты. Қатысушылар хакатон алдында дайындық және хакатоннан кейін рефлексия сессияларын өткізуді ұсынды. Әр топқа әртүрлі жағдаят берілгендіктен, нәтижелерді салыстыру қиынға соқты. Сондықтан, бірнеше шешу жолы бар бір жағдаятты қолдану ұсынылды. Бұл бағалау процесін жеңілдетуі мүмкін, бірақ EdHackathon мақсаты — мұғалімдер кездесетін түрлі жағдайлар мен қиындықтар туралы пікірлесу болғандықтан, бұл ұсыныс мақсатпен үйлеспейтінін байқадық.

Кәсіби даму сессияларының оқыту мен оқу барысына ықпалын бағалау үшін сабақтарға қайта қатыстық. Бұл бақылаулар, әсіресе саралау мен белсенді оқыту бағытында, едәуір ілгерілеуді көрсетті. Дегенмен, мұғалімдерге кәсіби даму барысында таныстырылған қалыптастырушы бағалау, саралау, сыныпты басқару және ресурстарды пайдалану стратегияларын тиімді қолдану үшін тұрақты қолдау мен жеткілікті уақыт қажет.

Сабақтарға қатысқан кейін қолданған тағы бір әдіс – пән бірлестігі жетекшілерімен сұхбат жүргізу болды. Бұл олардың жоғары сапалы оқыту мен оқу жайлы мұғалімдердің пікірлері мен тәжірибелеріне қатысты көзқарасын анықтауға мүмкіндік берді. Сұхбат нәтижесінде мұғалімдердің сыныпта саралау тәсілін сенімді қолдана бастағаны анықталды. Сонымен қатар, пән жетекшілері оқушылардың белсенділігінің, АКТ құралдарын қолдану, жұптық және топтық жұмыстардың артқанын атап өтті. Алайда, олар жоғары сапалы оқыту мен оқуға қол жеткізуде кедергі келтіретін бірқатар қиындықтарды, әсіресе уақыт тапшылығы, жұмыс жүктемесі және күйзеліс мәселелерін атады.

Бұл зерттеуді жүргізу барысында біз NIS/SHARE жобасының төрт негізгі қағидасына қатысты мынадай қорытындылар жасадық:

- Өзгеріске жағдай жасау үшін кездесулер мен пікірталастарға арнайы уақыт бөлу маңызды болды. Бұл жұмыстың тұрақтылығын қамтамасыз етіп, қатысушылардың белсенділігін арттырды.

- Уақытты тиімді пайдалану – бір-бірінің уақытын құрметтеу және мерзімдерді сақтау арқылы жұмыстың ілгерілеуіне мүмкіндік берді.
- Команда ішіндегі сенімді және бірлескен орта өз пікірімізді еркін білдіруге және қажет болған жағдайда көмек сұрауға мүмкіндік беріп, қарым-қатынасты жақсартты.
- Команда мүшелері қабілетіне, тәжірибесіне және мотивациясына қарай таңдалды. Алғашқы кезеңде команда құрамына өзгеріс енгізу тиімділікті арттыруға ықпал етті.
- Таратылған көшбасшылық пен қабілетке қарай рөлдерді бөлу жұмысты нәтижелі етті. Дегенмен, үйлестіру мен бақылаудың қажет екенін де байқадық.
- Мектеп директоры мен директордың орынбасар бастамаларға белсенді қатысып, мектеп көлеміндегі қолдауды қамтамасыз етті. Бұл зерттеу барысындағы барлық мүшелерге қолдау болды.
- Рефлексияға және икемділікке негізделген зерттеу – табыстың кілті. Біз жиі өз әрекетімізге талдау жасап, қажетті жағдайда әдістерді өзгертуге дайын болдық.
- Деректерді жинаудың бірнеше әдісін қолдану жағдайды жан-жақты түсінуге және дұрыс шешім қабылдауға көмектесті.
- Әртүрлі пікірлерді, әсіресе өзгерістердің негізгі қатысушылары — мұғалімдердің пікірін ескеру зерттеудің мектептегі нақты қажеттіліктерге сай жүргізілуін қамтамасыз етті.
- Өзгерістерді шағын ауқымда бастау маңызды. Бұл көшбасшыларға қолдау көрсетіп, өзгерістің әсерін бағалауды жеңілдетеді.

Жасалған қорытындылар негізінде келесі оқу жылына арналған қадамдарды анықтадық:

- NIS/SHARE жобасын кеңінен таныстыру үшін командалық кеңейтіп, мұғалімдерге бағыт-бағдар беретін мұғалім-фасилитатор және оқу ісі жөніндегі орынбасарды тартуды жоспарлап отырмыз.
- Жоғары сапалы оқыту мен оқу анықтамасын ықшамдау арқылы мазмұнын нақтылау жоспарымыз бар. Қазіргі нұсқасы тым ұзақ әрі оқушыларға түсініксіз. Алайда бұл біздің ішкі болжамымыз, сондықтан алдымен мектеп қауымдастығына сауалнама жүргізіп, бұл өзгеріске шынайы қажеттілік бар ма, және әртүрлі топтар бұл анықтаманы қалай қабылдайтынын анықтамақпыз.
- Оқыту мен оқуды жақсарту жұмыстарын жалғастыру мақсатында біз бейне сабақтарды жазып, оларды талдау арқылы және сарапшы мұғалімдер жетекшілік ететін Кәсіби оқыту қауымдастықтарын (PLC) құру арқылы мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдауды көздеп отырмыз. Бұл сарапшы мұғалімдер осы оқу жылында өткізілген сабақ бақылаулары арқылы анықталды.